

KARÁCSONY – POGÁNY ÜNNEP?

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.5. 2018.12.11.)

Ez a főleg karácsony táján aktuális cikk Jézus születésének ünneplésével, illetve általában a születésnappal kapcsolatban elterjedt bibliai és vallástörténeti hivatkozású ellenvetésekre reagál a témához kapcsolódó kultúrtörténeti és bibliai adatok összefoglalásával.

1. Kinek miért probléma?

A karácsony évről évre vegyes érzelmeket vált ki az emberekből. Egyesekben a téli hó szépsége, a sok fény, az ajándékozás lehetősége, a családi együttlét öröme, a pihenés vagy a téli sport jó hangulatot kelt („Kellemes karácsonyt!”) Mások az egészben csak a vásárlási lázat, kötelező jópofizást, öngyilkos magányt vagy fenyőirtást látnak. A hívők az ünnep eredeti jelentőségét igyekeznek szem előtt tartani: számukra Jézusban Isten Fia lett emberré, azaz mind megajándékozott emberek vagyunk.

Egyes vallási szervezetek azonban, mint például *Jehova tanúi*, évről évre, minden decemberben arról igyekeznek meggyőzni hívőt és vallástalant egyaránt, hogy az egész karácsony – Mikulástul, fenyőfástul, szülinapostul – pogány eredetű, igazi keresztényi ember ilyesmiben nem vesz részt, mert „szégyent hoz Istenre és fiára, Jézus Krisztusra” (pl. *Az Őrtorony* 2015.12.01.). Nem csupán az ünnep formai, hanem tartalmi részét is hitelvi alapon utasítják el. Istenképükbe nem fér bele, hogy Isten emberré lett, ezért Jézus születésének és általában a születésnappal az ünneplése ellen is bibliai érveket és kultúrtörténeti bizonyítékokat igyekeznek felsorakoztatni. Ezek azonban, amint látni fogjuk, nem állják meg a helyüket.

2. Születésnap

Az emberek szinte *minden kultúrában* megünnepelték és megünnepelik rokonaik, barátaik születésének évfordulóját. Ma a születésnap felköszöntés egyszerűen arról szól, hogy valakit a környezete szeret és értékkel, örülnek, hogy megszületett és köztük él, hálásak neki valamiért, ezt pedig közösen, jó hangulatban szeretnék kifejezni. Ezért adnak neki ajándékot, és esznek együtt valami finomságot.

Természetesen mindig voltak, vannak, és lesznek, akik ebből olyan „bulit” csapnak, ami főleg ivászatról szól. Az emberek többsége azonban nem duhajkodni akar, hanem együtt lenni, másoknak örömet szerezni. Az, hogy ki *hogyan* ünnepel, nem az ünneplésről szól, hanem csupán az illetőről.

2.1. A Biblia tiltja a születésnap ünneplését?

A Biblia *sehol sem tiltja* a születésnap ünneplését, és *sehol sem tanít* magáról a születésnapról, mint témáról. Születésnap *esetről* is csak háromszor olvashatunk benne, akkor is *magára a születésnapra* vonatkozó értékelés nélkül. Aki tehát kijelenti, hogy Istennek nem tetszik a születésnap ünneplése, az Isten *helyett* akar és mer kimondani olyasmit, amiről ő nem nyilatkozott.

2.2. A Bibliában csak pogányok ünnepeltek születésnapot?

A Biblia csak háromszor említ születésnap ünnepelést. Az első az egyiptomi fáraóé (1Móz 40:20-21), a második az edomita Heródes Antipásé (Mt 14:1-11).

- Először is azonban, ők nem hétköznapi emberek voltak, hanem *királyok*. Az ókori közel-keleti királyoknak pedig *két* születésnapjuk volt: a biológiai és a *koronázási évforduló*, mindkettő hivatalos, kötelező, többnyire évente ismétlődő *állami* ünnep.
- Másodszor, ha a szöveget megfigyeljük, nem maga az ünneplés volt a probléma, hanem hogy *ártatlanokat ölettek meg*. Ezt sem a buli rendszeres részeként tették, hiszen a történetek szerint *rendkívüli helyzetben* voltak, lásd József álomfejtését és jövendölését a fáraónak (1Móz 41:13), illetve Keresztelő János nyilvános kritikáját Heródes ellen (Lk 3:19-20).
- Harmadszor, nincs logikai kapcsolat a születésnap és a bálványimádás között. Még ha e királyok előtt le is borultak (amit a bibliai szövegben *nem* olvasunk), ez az *uralkodónak* szólt, és nem a születésnapról, hiszen mindenki *minden nap* leborult előttük.

Még ha az emberek bálványozása bűn is, mi köze ennek *ma* a születésnaphoz? Ki előtt borulnak ma le imádattal a családtagjai vagy barátai, ki viselkedik pogány királyként, amikor mások szeretettel veszik körül?

Még ha a féktelen tivornyázás bűn is, miért kellene attól tartani, hogy egy születésnap mindenképpen átcsap duhajkodásba? A fáraó esetében a szöveg csak ennyit mond: „...lakomat rendezett *minden szolgájának*”, azaz mindenkit megvendégtelt, hogy mindenki hálásan gondoljon rá (legalább ilyenkor). Heródes részegsége, nevelt lánya iránti kéjvágya és kétes becsülete az ő *személyes bűne*.

Amit ez a két ember tett, az *róluk* szólt – nem magáról a születésnapról. Két ilyen esetből általában *a* születésnapra vonatkozó, minden kor minden *hívője* számára érvényes szabályt levonni írásmagyarázati képtelenség. Ez olyan, mint elítélni az autózvezetést és betiltani a forgalmat, csak mert néhány őrült is van az utakon.

A Biblia azonban egy harmadik esetet is említ. Jób és családja *idilli életét* a történet írója éppen azokkal az ünneplésekkel akarta szemléltetni, amelyeket fiai és lányai tartottak: ki-ki „a maga napján” (Jób 1:4), azaz a születésnapján (3:1). Jób nem azért mutatott be az ünnepségek után áldozatot (1:5), mert *a gyermekei* valami konkrét bűnt követtek el (születésnapjukon vagy máskor), hanem mert *Jób*

ilyen istenfélő volt: *ha esetleg* a fiúk el is elkövettek volna valami bűnt, akkor ő ki akarja engesztelni Istent, akit szeret. Jób nem a „születésnap kísértésektől” rettegett, hiszen nyilván jelen volt az ünnepeken, és *semmi* látható, konkrét bűnt nem tudott felfedezni. Csak arra az esetre mutatott be áldozatot, ha a gyermekei *gondolatban* („a szívükben”) megbántották volna Istent.

2.3. A születésnap ünneplése pogány eredetű szokás?

Először is, a „pogányság” fogalmát kell tisztázni. Maga a „pogány” (latin *paganus* = vidéki, falusi) szó nincs is benne a Bibliában, a magyar bibliafordításokban hagyományosan „pogányok”-nak fordított héber *gójim* és görög *ethnoi* jelentése egyszerűen „népek”, szemben a választott néppel, „a Nép”-pel, a zsidósággal.

Másodszor, a Biblia a „pogány”, azaz a bibliai istenképpel össze nem egyeztethető hiedelmeket és praktikákat azért tiltotta, mert *ott és akkor* bálványimádáshoz vagy erkölcstelenséghez vezettek volna. A bibliai idők kultuszai azonban eltűntek, és a bibliai időktől napjainkig sok olyan dolognak nem volt, illetve nincs semmilyen pogány jelentősége, ami eredetileg pogány kultúrában alakult ki.

- Például az ókori zsidók is minden gond nélkül megtarthatták a hónapok babiloni neveit (a napokat csak számozták). Isten csak a babiloni isten- és csillagkultusz átvételétől féltette őket, de a hónapnevek pusztá használatától még akkor sem, amikor e kultuszok még elevenek voltak.
- Ugyanígy a keresztény hitre áttérő európai népek is megtarthatták a régi római, germán vagy kelta hónap- és napneveket. Számukra már nem volt jelentősége annak, hogy *az őseik* melyik napot vagy hónapot melyik istenről vagy istennőről nevezték el (pl. Freia/Friday, Thor/Thursday).

Ugyanez az elv érvényes a babiloni eredetű csillagászatban, a görög eredetű geometriában vagy a római eredetű jegygyűrűn át az újkori karácsonyi kellékekig rengeteg olyan dologra, *ami már a mi kultúránk* része. Még megvannak, használjuk is őket, de azok a pogány elképzelések, amelyek *egykor* hozzájuk kapcsolódtak, régen leváltak róluk. Jehova tanúit talán zavarja, hogy vasárnap (angolul: *on Sunday*, a Nap napján) jönnek össze istentiszteletre?

2.4. Nincs szükség ünnepnapokra a szeretet kifejezéséhez?

Szeretni valóban bármikor lehet, sőt, *mindig* kell. Ajándékot adni is *bármikor* lehet azoknak, akik nem értik félre (családtagok, barátok, munkatársak). Az ünnepnap azonban eleve olyasmi, aminek a hétköznapitól eltérő, *rendkívüli oka* van, akár ismétlődik, akár nem, akár magánügy, akár közügy a jelentősége.

Nem véletlen, hogy *az emberiségnek* mindig, minden kultúrában belső szüksége volt a rendszeres és az alkalmi közös ünneplés. Vannak ugyanis olyan közösségi élmények, amelyek először spontán módon váltottak ki ünnepelhetnéket, majd intézményesültek (pl. politikai szabadság visszanyerése), más ünnepek

pedig olyan dolgokról szólnak, amelyek az egész közösség számára jelentőséggel bírnak (pl. átmeneti rítusok, esküvő stb.). Az ünneplés a Biblia világának is szerves része.

- A Biblia szerint eleve olyan világegyetembe lettünk beleteremtve, amelyben Isten szerint is *természetes*, hogy bizonyos napokat és éveket különlegesnek tartunk (1Móz 1:14). A teremtés befejezésekor Isten megpihent a hetedik napon, és *parancsolta* a zsidóknak, hogy ugyanezt tegyék. Ráadásul egész *ünnepsorozatot* adott nekik (3Móz 23:4), amelyek mind az Istennel és az egymással való kapcsolatot ápták, méghozzá ünnepi lakomázás, örömnep keretében (5Móz 14:22-29, 2Krón 30:21-23)!
- A Biblia *alkalmi népünnepélyekről* is tudósít. Például amikor a zsidók legyőzték ellenségeiket, közös örömük jeleként együtt ettek és ittak, egymásnak *ajándékokat* küldtek, és a szegényeknek *adakoztak* (Eszt 9:19-22). Amikor Dávid visszaszerezte a szövetség ládáját, az egész népet *megajándékozta* (2Sám 6:17-19), és Salamon is népünnepélyt tartott a templom fölszentelése alkalmából (2Krón 7:1-10).
- A leggyakoribb alkalmi ünnep azonban a *családi ünnepség* volt. A korabeli nagy gyermekhalandóság miatt érthető, hogy lakomával megünnepelték a gyermekek „elválasztását” (ti. a szoptatás befejezését, 1Móz 21:8), a születésnapokat (Jób 1:4), illetve a menyegzőket (Bír 14:10, Mt 22:2, Jn 2:1-10). A lakomával egybekötött közösségi ünneplés alkalma volt a vendégek érkezése (1Móz 18:6-8, 19:3), a szövetség és szerződés megkötése (1Móz 26:28-31, 31:46-54), de ünnepeltek betakarításkor (2Móz 23:16, 4Móz 28:26), szüretkor (Bír 9:27) és birkanyírásakor is (2Sám 13:23).

Végül elgondolkodtató, hogy *Isten* a minden nép számára tartogatott nagy áldást egy hatalmas ünnepi lakomához hasonlítja (Ézs 25:6), akárcsak *Krisztus* az övével való közösséget a visszatérésekor (Mt 26:29). A rendszeres és az alkalmi ünneplés tehát Isten és népe számára mindig is *természetes* dolog volt.

3. Karácsony

3.1. Honnan ered a „karácsony” szó?

A magyar karácsony szót rendszerint a téli napforduló ünnepének szláv nevére (*korcsun* = „átlépő”) vezethető vissza. A szót Magyarországon már a 13. század óta a keresztény ünnep értelmében használják.

3.2. Mikor született Jézus?

Jézus történelmi személy volt, létezését senki sem vitatja, hiszen 1-2. századi kortárs nem keresztény (zsidó, szír, görög, római) források is megerősítik. Jézus születésének pontos dátuma (év, hónap, nap) azonban *ismeretlen*.

A ma is használt Gergely-naptár összeállítói (1582-ben) az időszámítás kezdetének Jézus Krisztus születési évét akarták megtenni, de néhány évet tévedtek. Így csak annyi biztos, hogy Jézus a mi nyugati időszámításunk *előtt* – vagy némi iróniával „Krisztus előtt” (Kr.e.) – néhány évvel született.

Ami az *évet* illeti, Lukács evangéliumából (Lk 2:1-2) és a kortárs feljegyzésekből annyit tudhatunk, hogy Jézus születése i.e. 8 és 4 vagy 8 és 1 közé tehető:

- Augustus császár háromszor tartott népszámlálást az adóztatás és a katonai potenciál felmérése érdekében; az i.e. 8-ban indított összeírás [*apographé*, Lk 2:1-5] csak a bevallók személyi adatait gyűjtötte össze: név, azonosító jegyek, kor, foglalkozás, rang, családtagok – de nem jelentette a vagyon felmérését [*apotimészisz*]. A népszámlálások a helyi adminisztrációkban elhúzódtak, tehát a kihirdetés éve nem egyenlő a júdeai összeírás évével.
- Nagy Heródes i.e. 1-ig vagy – a jelenlegi konszenzus szerint – i.e. 4-ig uralkodott; ő rendelte el a betlehemi gyermekgyilkosságot, amikor Jézus még nem volt két éves (ld. alább).
- Eszerint Jézus születésének éve i.e. 6. vagy i.e. 3. volt.

Hogy melyik *évszakban* történt, azzal kapcsolatban csak az tűnik biztosnak, hogy nem télen. A Lk 2:8 szerint ugyanis a pásztorok „a szabad ég alatt tanyáztak”, ez pedig akkoriban tavasztól őszig volt szokás. (A tél és a hó képzete csak később, az északibb éghajlatú Európában kapcsolódott az ünnephez.)

Ami a *hónapot* illeti, Lukács adatai adhatnak némi támpontot. Jézus hat hónappal Keresztelő János után született (1:24-26). János apja, Zakariás lévita volt, Abijjá rendjéből (1:5). Dávid idejében ugyanis Áron fiainak szolgálatát sorsolással osztották be, és Abijjá a 8. volt a 24-ből (1Krón 24:1-19). Az egyes rendek tagjai évente kétszer, egy héten át szolgáltak a Szentélyben (vö. Lk 1:8-9). Abijjá rendjére vsz. a zsidó holdnaptár szerinti *Ijjár* (április-május) és *Hesván* hónapban (október-november) került sor. Ha így van, Jézus a tavaszi (*peszách*) vagy őszi (*szukkót*) zarándokünnep idején születhetett.

3.3. Hogyan alakult ki a dátum?

Már az első két-három évszázadban is voltak, akik megpróbálták kiszámolni Jézus születésének napját, de az egyház nemigen foglalkozott spekulációikkal. Egyrészt fontosabbnak tartotta Krisztus halálát és feltámadását, azaz húsvét ünnepét, másrészt kritizálta a pogány szokásokat.

Ugyanakkor a 3-4. századra lassan mégis kialakult az igény Isten Fia születésének megünneplésére. Az egyház akkoriban már nagy területen szétszórva, több kultúrában élt. Az eltérő zsidó, görög és római naptárak miatt sok gondot jelentett a közös húsvét-ünneplés (Krisztus halála és feltámadása) időpontjának a

meghatározása. Ez az Újszövetség szerint a zsidó *peszách* idejére esett (*Niszán* hó 14), ami a zsidó holdnaptár ingadozásai miatt márciusban vagy áprilisban van.

Krisztus *születésnap*i dátumának a kérdése is a húsvét ügyével párhuzamosan merült fel. Több dátum is szóba került, ezért az alábbiakban csak a mai dátumok kialakulásában szerepet játszó számokkal és eszmékkel foglalkozunk.

- Egyes latin egyházi tanítók elterjedt véleménye szerint a római naptár szerinti *Martius* 25 volt helyes, egyes görög tanítók szerint viszont *Artemiszion* 14, ami a római naptárban *Aprilis* 6.
- Ehhez járult hozzá a zsidók közt elterjedt elképzelés, miszerint Isten prófétái *ugyanazon a napon* halnak meg, mint amelyen fogannak vagy születnek. Krisztus fogantatásának és halálának napját azonosnak véve, és a szükséges kilenc hónapot a március 25-höz hozzáadva jutottak el a latin nyugaton a december 25-höz.

Az egyház keleti (szír és görög) felében előbb ünnepelték a karácsonyt, mint a nyugaton, a január 6 egyszerre volt Krisztus születésének és megkeresztelkedésének ünnepe (vízkereszt vagy *epifánia*). Nyugaton a december 25-i dátum választását két korabeli eretnekség elleni harc is előmozdította. Az arianizmus tagadta, hogy Jézusban *Isten* lett emberré, az adopcionizmus szerint pedig Jézus csak a megkeresztelkedésekor *vált* Isten Fiává. Nyugaton ezért nem akarták szétválasztani Jézus születését és megkeresztelkedését. Keleten viszont éppen azért ragaszkodtak ehhez, mert az evangéliumi történetben ekkor jelent meg először együtt az Atya, a Fiú és a Szentlélek (*epifánia* = „megjelenés”). Jézus születésének december 25-i *külön* ünneplése nyugaton a 4. században terjedt el, keleten pedig csak az 5. századtól.

Az első kalendáriumot, amelyben a december 25-i dátum hivatalos egyházi ünnepként jelent meg, 354-ben, Itáliában adták ki (ún. *Philokália*). A karácsony hat, később négyhetes előkészületi időszaka (*adventus*) pedig az 5. század körül, a mai Franciaország területén keletkezett.

A mai eltérő egyházi ünnepnapok (pl. december 25, január 7) jelensége mögött középkori naptárreform áll. XII. Gergely pápa a Iulius Caesar ideje óta használt, de csillagászati szempontból pontatlan Juliánus-naptárt kiigazította: 1582. október 4. (csütörtök) után rögtön október 15. (péntek) jött. Az európai országok sorra elfogadták az új naptárt, utolsóként Görögország 1923-ban. Az ortodox és keleti egyházak egy része elfogadta a reformot, más részük nem. Mindenki maradt a december 25-i dátumnál, de a Juliánus-naptár szerinti december 25. a Gergely-féle naptár szerint már január 7. a 13 napnyi késés miatt.

Karácsonyt tehát ma – a Gergely-féle naptár szerint – a római katolikusok, a protestáns felekezetek és egyes ortodox egyházak december 25-én ünneplik, más ortodox egyházak és az etióp egyház január 7-én, a koptok január 7-én vagy 8-án, az örmény egyházak január 6-án vagy 19-én. Az angyali üdvözlés március 25-i

ünnepe, amelyből kiindulva jutottak el a december 25-höz, csak a 6. századtól terjedt el (ma: Gyümölcsoltó Boldogasszony).

3.4. Mi a keresztény ünnep lényege?

A keresztények karácsonykor sosem a történelmi dátumot ünnepelték, hanem *azt, ami történt*. Nem „Jézus születésnapját”, hanem *a Krisztus megszületését, Isten emberként való megtestesülését*. Ezért nincs jelentősége a dátumnak, a formáknak és a kellékeknek, lényeg, hogy a szimbolikájuk jól kifejezze azt, ami történt. Az egyház *legnagyobb* ünnepe ugyanis nem a karácsony. Nyugaton és keleten egyaránt *húsvét* a fő ünnep (Krisztus halála és feltámadása). Keleten Jézus megkeresztelkedésének ünnepe (vízkereszt vagy *epifánia*) a második, karácsony pedig csak a harmadik a fontossági sorrendben.

3.5. Hogyan alakult ki az ünnep kelléktára?

Európában az ünnephez kapcsolódó *helyi legendák* (pl. „háromkirályok”), illetve a bibliai történeteket felelevenítő *misztériumjátékok* és szokások mind középkori eredetűek. A jászol felállítása („betlehemezés”) Assisi Szent Ferenchez (1223) vezethető vissza. A mai „karácsonyfa” tehát századokon át alakult azzá, ami ma.

- Először *örökzöld* fenyőágakat aggattak a házakra (feltámadás, örök élet jelképe), majd magukat a fenyőfákat kezdték díszíteni. Ezt először a közeli erdőben tették, majd kivágva a templomtéren, végül otthon (16. sz.).
- A misztériumjátékok a teljes üdvtörténetet átfogták, így *ugyanaz a fa* volt az édeni jó és rossz tudásának fája, mint Krisztus keresztje – egy legenda szerint a paradicsomi fa egy magjából ácsolták a keresztet.
- A „fa” kísértést jelentő gyümölcse – egy latin fordítási hiba miatt – a köztudatban az *alma* lett. Mivel télen nincs almafa, a *fenyőfára* lógattak almát. A történet azonban folytatódott, egészen az eucharisztia ünnepléséig (Krisztus-mise, *Christ-Messe, Christmas*), így a fára az alma mellé *ostyát is* akasztottak – ezt pótolta később a mézeskalács. Végül a *gyertya* a Krisztus mint „a világ világossága” metafora miatt került a fára.

Mindez csak a 16-18. század *után* alakult ki, hazai átvételük pedig csak a 19. század elejére tehető. A 20. századra a karácsony *kommersz* változata (a húsvéhoz hasonlóan) szinte teljesen elvált az eredeti egyházi ünneptől. Ezért ma, a szupermarketek csillogó-villogó vásárlási lázában még nagyobb jelentősége van annak, hogy a Születés első jelképe a jászol, egy *etetővájú* volt (Lk 2:7).

3.6. A Mikulás

Mikulás alakja jól példázza a történelem és az európai folklór összeolvadását. Myrai (Csodatévő) Szent Miklós (*Nikolaosz Thaumaturgosz*) egy 3-4. századi kisázsiai görög püspök volt. A köré szőtt legendák alapja minden valószínűség szerint

a sok imameghallgatás és a kivételes jótékonykodás volt. Tisztelete a keleti egyházban gyorsan elterjedt, az orosz utazók és kereskedők patrónusa is lett. A nyugati egyházba a normannok révén jutott el a 9-10. században. A 11. században, az első keresztes háború idején a velenceiek Itáliába csempészték a földi maradványait, amelyek egy része európai templomokba került, ereklyeként. (Amint egy 2005-ös brit vizsgálat kimutatta, a püspök alig 150 cm-es volt, és be volt törve az orra.)

Szent Miklós alakja idővel az európai folklórban mindenhol helyi figurákkal és legendákkal keveredett. Magyarországra alig másfél évszázada került, cseh közvetítéssel, a gyerekcipőbe csempésztett édesség szokását pedig az osztrákoktól vettük át. Nálunk a latin egyházi naptárnak megfelelően Szent Miklós napján, azaz december 6-án „jön”. Angolszász területeken azonban december 24-én, közvetlenül karácsony előtt, ezért *Santa Claus* alakja ott teljesen összeolvad Jézus születésének ünnepével.

Mikulás *mai* alakja igencsak amerikai. Clement Clarke Moore 1823-ban írt versét (*A Visit from St. Nicholas*) Thomas Nast illusztrálta 1881-ben. Ez, és az újkori holland *Sinterklaas* hagyomány piros püspökruhás, fehér lovas alakja inspirálta az amerikai Haddon Sundblom-ot a *Coca Cola* 1931-es kampányfigurájának megalkotására.

Így lett az ókori szentből, akinek Isten sok imádságát meghallgatta, pirosruhá, kedélyes, fehérszakállas „Santa”, akitől világszerte gyerekek várnak – ha kólát nem is, de – karácsonyi ajándékot.

4. Bibliai ellenvetések?

4.1. „A Biblia tiltja Jézus születésnapjának ünneplését”

A Biblia *sehol sem tiltja* Krisztus születésnapjának ünneplését, sőt, éppen azt állítja: amikor történt, *ember és angyal egyaránt ünnepelt* (Lk 2:13-14,20).

4.2. „A Biblia nem parancsolja Jézus születésének ünneplését”

Igaz, hogy a Biblia nem parancsolja, de nem is tiltja, sőt, kifejezetten leírja, hogy *voltak*, akik ünnepeltek. Az angyalok nagy örömet hirdettek, amely az egész nép öröme lesz, aztán megnyílt a menny, és a pásztorok látták, hogy az angyalok tömegével dicsőítették Istent (Lk 2:9-14). Krisztus megszületése kivételes örömet szerzett az angyalok, a pásztorok és a bölcsék számára (Mt 2:10), akik fel is készültek a Messiással való találkozásra: *ajándékot* vittek neki (Mt 2:11). Aki felfogja, miért örült annak idején ember és angyal, annak ma is van mit ünnepelnie.

4.3 „Csak a Bibliában előírt ünnepeket szabad ünnepelni”

A Biblia *nem* mond ki ilyen alapelvet. A zsidóknak a törvényben előírt évenkénti ünnepeken *kívül is* voltak alkalmi és rendszeres ünnepeik (pl. esküvő, hanukka).

- Maga Jézus is aktívan részt vett a kánai menyegzőn (Jn 2:1-11), illetve a hanukka (templomszentelés) ünnepén is felment Jeruzsálembe és az ünnep kellős közepén, a Templomban tanított (Jn 10:22-3). Sosem ellenzett olyan ünnepeket, amelyet a mózesi törvény nem írt elő.
- Az Újszövetség kifejezett tanítása szerint *nincs vallási jelentősége* annak, hogy valaki egy bizonyos napot valamilyen szempontból különbnek tart a másikkal. Ezért egyfelől nem szabad másoknak megparancsolni, hogy bármelyik napot megünnepeljék, másfelől nem szabad másokat elítélni, ha megünnepelnek valamit (Róm 14:5-12, Kol 2:16-17).

4.4. „A Biblia tiltja fa felállítását, a karácsonyfa pogányság”

Azok a bibliai szövegek, amelyekre hivatkozni szoktak, *teljesen másról szólnak*, nem a 17. századi német keresztények fenyőfájáról vagy a születésnapról.

- Az 5Móz 16:21-22 a kánaánita termékenységünnepeknek az izraelita istentisztelettel való keverését tiltotta; a kánaániak ugyanis buja zöld lombú fák alatt csaptak rituális orgiákat (vö. Jer 2:20, 3:6,13 stb.).
- A Jer 7:18-ban a „fa szedegetése” ugyan az ég királynőjének pogány ünnepére való készülődés része volt, de a fát *eltűzelték*, hogy süthessenek.
- A Jer 10:3-ban a fakivágás a pogány *fabálványok* előkészítéséről beszél, de a fát kivágták, ágait levágták, törzsét figurává faragták, és az istenség megtestesítőjeként imádták.

5. Pogány hatások?

Az az elmélet, amely a kereszténységet, illetve a későbbi katolicizmust 4. századi pogány elemek összekovácsolódásának tekinti, a *felvilágosodással* jelent meg a 18. század közepén a német liberális teológiában. Eszerint karácsony is az „el-pogányosodás” részeként jelent meg olyan ünnepek átvételével, mint a római szaturnáliák és szoláris kultusz, az iráni Mithrász-kultusz és a germán-kelta napforduló ünnepek. Az elméletet a civil média, Jehova tanúi és egyes katolikus-ellenes protestánsok sajnos a mai napig kritika nélkül ismétlik.

5.1. Germán és kelta téli napforduló?

A napforduló időpontjában a Nap éves „égi útjának” észak-dél irányú mozgása megváltozik: a téli napforduló (december 21-22) után a Nap délről északra halad, a nyári napforduló (június 21-22) után északról dél felé mozog. A téli napfordulótól kezdve a nappalok ismét meghosszabbodnak, ezért azok a népek, amelyek

vallásosságában szerepe volt a természet ciklikus megújulásának, meg-ünnepelték. A sötétség múlása és a világosság növekedése az európai éghajlaton meleget, tavaszt, termést, ennivalót: az életet jelentette.

Bár a keresztény hit szerint Jézus a világ világossága, az élet, a feltámadás, az egyház mégsem a germánok és a kelták napforduló ünnepét vette át.

- Először is, míg a kelták és a germánok a *természeti ciklust* ünnepelték, az egyház a *történelmi események* alapján számolt, hiszen a zsidó húsvét (*peszách*), tehát az Egyiptomból való kivonulás ünnepéből tovább számolva jutott el a december 25-ös dátumhoz.
- Másodsor, ami a *keltákat* illeti, ünnepeik eleve nem is a Nap mozgásához kötődtek, hanem a vegetációs ciklushoz: a növényzet és az állatok termékenységéről szólt. A nyári-téli napfordulót és a tavaszi-őszi napjegy-egyenlőséget azért nem is ünnepelték. Ami pedig a *germánokat* (teutonok, gótok, skandinávok stb.) illeti, ünnepeik ugyan szoláris rendszert követtek, és a napévhez kötődtek, de a téli napfordulót (*Yuletide*) december 21-én ünnepelték, nem 25-én. Ünnepük középpontjában pedig az ősök kultusza és a kandisznó-áldozat állt, nem pusztán a tavaszvárás.
- Harmadsor, az egyháznak a 2-4. században *még nem volt kapcsolata* a germánokkal és a keltákkal. A germánok megtérítése csak a 4. század legvégén kezdődött el, a keltáké pedig az 5. században. Mindkettő lassan haladt, évszázadokon át tartott, és sok mártírt követelt.

Mire tehát a kelták által tisztelt fagyöngy és a germánok által tisztelt fenyő a 17. században karácsonyi kellékként megjelent, a kelta fagyöngy- és a germán fenyő-kultusz *már rég eltűnt*, így a karácsonyi ünneplés *módjára* sem hathatott. Keresztények számára a zord télen is *örökzöld* növény a köztünk megjelent örök életet, a meghalt, de feltámadt Urat, a halhatatlanságot szimbolizálja.

A germánok, kelták hitvilága és Jézus születésének ünneplése között tehát nincs időpontbeli vagy tartalmi azonosság. Átvételről beszélni anakronizmus.

5.2. A Legyőzhetetlen Nap kultusza?

Ami a *római* vallásosságot illeti, a téli napforduló csak i.e. 45 után, a Julius Caesartól származó, ún. Julianus-naptárban esett december 25-re, korábban nem. A december 25 pedig először csak jóval később, Aurelianus császár idején, i.sz. 274-ben lett ünnepnap, a Legyőzhetetlen Napé (*Sol Invictus*). Aurelianus egy kis, hanyatló római napkultuszban nőtt fel, és szimpatizált az iráni eredetű Mithrász-kultusszal is (Mithrász napisten is volt). A napkultuszok egyesítésének terve és a december 25-i dátum tőle származik, és választását az indokolta, hogy azon a napon sem az irániak, sem a rómaiak nem ünnepeltek.

A nyugati egyházban mindenesetre egészen az 5. század elejéig kellett prédikálni a makacsul fennmaradó szokás ellen, hogy egyesek vasárnap a templomba menet

meghajoltak a Nap előtt, és december 25-én Krisztus születése mellett a Nap születését is ünnepelték.

5.3. Mithrász kultusza?

Kérdés, hogy az egyháznak *milyen oka vagy lehetősége* lett volna átvenni az iráni Mithrász kultuszát? Az egyház első háromszáz éve az újra meg újra kitörő római keresztényüldözésekről szólt, egészen Constantinus milánói türelmi rendeletéig (313). A keresztények inkább meghaltak, minthogy a pogány császári kultuszok bármelyikén részt vettek volna, ehhez elég a korabeli vértanúaktákat olvasni.

A kereszténység és a Mithrász-kultusz ellenségként tekintett egymásra. Ez utóbbinak eleve *csak férfiak* lehettek a tagjai, ráadásul csak *katonák*, tehát éppen azok, akik a keresztényeket üldözték. A korabeli katonai hűségeskü ráadásul keresztény szemmel nézve *bálványimádással* járt: a magukat istenítő császárok jelvénye előtt kellett volna hódolni. Keresztények tehát már csak ezért sem lehettek katonává, a kultusz tagjaivá és egyházon belüli népszerűsítőivé. Az egyházon belül viszont az is megkönnyítette a december 25-ös dátum elfogadását, hogy a Mithrász-kultusz a 4. századra erejét veszítette, majd a légiókkal együtt eltűnt.

5.4. A római szaturnália?

Ami az ősi római szaturnáliát illeti, ez sem nevezhető a karácsony elődjének. Az ünnepség a 3-4. században majdnem *egy héten át* tartott, december 17-től 22-ig vagy 24-ig, hiszen ezzel Saturnus mitikus aranykorára emlékeztek. Saturnus elsősorban mezőgazdasági isten, az őszi vetés védnöke volt. A népszerű ünnep során az emberek megajándékozták egymást, ettek, ittak, sőt pár napra a társadalom is a feje tetejére állt: az urak szolgálták ki rabszolgáikat. Saturnus templomában közlakomát tartottak államköltségen, ami az ünnepet időnként karneválszerűvé tette, és ez bizonyára sokaknak adott alkalmat a lerészegedésre. A keresztények természetesen erkölcsi okokból *nem vettek részt* a szaturnálián. Ők csak *utána*, december 25-én vagy január 6-án jöttek össze ünnepelni.

Összefoglalás

Sok vallástalan ember is tudja, érzi, hogy karácsony *valamiképpen* a szeretetről szól. Ezért karácsony különleges alkalom arra, hogy Isten szeretetéről Isten szeretetével bizonysgot tegyünk megfáradt és magányos embertársainknak, de azoknak is, akiket vallási vezetőik félemlítenek meg. Ókori pogány babonákkal való riogatás helyett kétezer éve *jó híreink* vannak: Isten egy lett közülünk, tudja mi az, embernek lenni, és velünk, azaz a mi oldalunkon van!

Felhasznált és ajánlott szakirodalom

- Cullmann, Oscar: *A karácsony ünnepének kialakulása és a karácsonyfa eredete* (Budapesti Református Teológiai Akadémia, 1992)
- Grüll Tibor: *A kövek kiáltanak – 50 történeti dokumentum az Újszövetség tanulmányozásához* (Szent Pál Akadémia, 2009)
- Keener, Craig (ed.): *The IVP Bible Background Commentary – New Testament* (IVP, 1993)
- Kovács András: *Ünnepeink az egyházi év tükrében* (Agapé, 2005)
- Tészabó Júlia: *Karácsony – magyar hagyományok* (Kossuth, 2007)
- *The New Catholic Encyclopedia* (2nd ed) Vol. 3. (Gale, 2003)